

Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- ve çevre

Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in hayatında çevrenin yerinden bahsedeceksek, önce biri fıkıh, diğeri dille ilgili iki inceliği konuşmamız gerekir. Fıkıhla ilgili incelik şudur; İslam dini, Müslümanın hayatı bağlamında, onun tüm fiil ve davranışlarını konu alan, zamanı aşkın kriter ve sınırlar koyar. Müslüman, yaşadığı çağda ortaya çıkan her tür yeniliği bu kriter ve sınırlara göre değerlendirir. Bu kriter ve sınırlar arasında insan aklına saygı da vardır. Yüce Allah'ın bağışladığı bu nimet sayesinde insan, durumunu iyileştirecek hükümleri çıkarma gücüne güvenir. Bu noktada sakın biri çıkıp: "Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-, kimyasal atıkların nehirlere atılmasını yasaklamamıştır" demesin! Çünkü Peygamber Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- durgun suya idrar veya büyük abdest bozmayı yasaklamıştır. Bu ikisi, O'nun çağındaki su kaynaklarına yönelik en önemli kirlilik öğeleridir. Buna dayanarak söz konusu yasak O'nun çağında bulunmayan diğer bütün kirlilik faktörlerine kendiliğinden uygulanabilir.

Dille ilgili inceliğe gelince, ne Kur'an, ne de Sünnet, günümüzde çevreyle ilgilenen kimselerin kullandıkları çevresel terimleri aynen dile getirmemişlerdir. Buna karşın, onlardan çok daha vurgulu ve anlam bakımından etkin kavramlar kullanmışlardır. Örneğin Kur'an ve Sünnet metinlerinde "Kirlilik" ya da "Ekolojik denge" gibi kavramlar bulunmaz. Fakat bu, İslam hukukunun her iki konuyu da göz ardı ettiği anlamına gelmez. Zira Kur'an, kirlilik kavramını farklı sözcüklerle ifade etmiştir. Örneğin bozulma, çürüme anlamları içeren "Fesat" kavramı bunlardan biridir. Kur'an-ı Kerim, bir çok ayetinde "fesat"tan sakındırır ve yaşadıkları bölgeyi ifsat edip orayı imar ve ıslah etmeyen "bozguncuları" kınar.. Kur'an-ı Kerim'de ve Sünnet-i Nebevi'de bunun pek çok örneğine rastlamak mümkündür. "Fesat", kirlilik teriminden çok daha kapsamlıdır. Çünkü "fesat", yalnız maddi kirlilik ve bozulmayı

değil, aynı zamanda ahlaki bozulma ve çirkinliklerin yayılmasını ifade eden manevî fesadı da kapsar.

"Ekolojik denge" terimi ise "terazi=mîzan" kavramı ile ifade edilmiştir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de "**Ve teraziyi/dengeyi koydu**" buyurmuş, insanları tartıda fazlalık veya eksiltmek yaparak dengeyi bozmaktan sakındırmıştır. "Terazi=Mizan" kavramı, "denge=tevâzün" ile aynı kökten geliyor olsa da anlam ve ifade gücü bakımından ilkinden daha etkili ve kuvvetlidir. İslam aynı şekilde "kader=ölçü" ve "takdir=miktar belirleme" kavramlarını da kullanmıştır. Yüce Allah, her şeyi bir miktar (kader) ile yaratmış, her şey için bir miktar belirlemiş (takdir etmiş)tir... "Çevre/ekoloji" terimi ne Kur'an-ı Kerim, ne de Sünnet metinlerinde geçmektedir. Fakat İslamiyet, gökyüzü, yeryüzü, kara, deniz, madenler gibi çevrenin en önemli öğelerinden söz etmiştir.

Bu iki inceliği bütün basitliğiyle kavradığımızda, Kur'an ve Sünnet metinlerinden çevrenin korunması ve çevreye saygı konularında çok detaylı hükümler çıkarabiliriz. Günümüz dünyasında çevre konusuyla ilgili olarak toplumları meşgul eden meseleler hakkında analizler yapabilir, spesifik çözümler üretebiliriz.

Peygamberimizin -sallallahu aleyhi ve sellem-Sünnetinde ekinler ve tarıma yönelik bir çok hadis-i şerife rastlayabiliriz:

İmam Buhari ve Müslim, Enes'ten -Allah ondan râzı olsun- naklettiler:

"Hiçbir müslüman yoktur ki, ağaç diksin, tohum eksin de o ağacın, ekinin mahsulünden insan, kuş, kurt yesin de kendisine bir sadaka (ecir) verilmesin. Elbette o ektiğinden diktiğinden sevap alır."

İmam Ahmed de *el-Müsned* ve İmam Buharî *el-Edebu'l-müfred* adlı eserinde Enes'ten -Allah ondan râzı olsun- şunu naklettiler:

"Kıyamet koparken sizden birinizin elinde bir hurma fidesi bulunur da bu fidesi kıyamet kopmadan dikmeye gücü yeterse, muhakkak onu diksin, bırakmasın."

Ağaçlandırmayı teşvik ve özendirme konusunda bundan daha güçlü bir hadis olamaz. Burada yapılacak iş, bir araç olarak değil sanki özünde bir amaç gibi ortaya konmaktadır. Çünkü burada

anlatılana göre ne fidanı dikenin, ne de bir başkasının ağacın meyvesinden yemesi söz konusudur. Çünkü kıyamet kopmak üzeredir. Ama ağaç dikme eylemi, bizzat kendisi sevap konusu olacaktır. Çünkü Allah'a kulluğun göstergelerinden biridir.

Kur'an-ı Kerim ve ona bağlı olarak Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- yeryüzünü imar etmeyi emretmişlerdir. Yeryüzünün imarı, genel bir kavram olup toprağın ekilmesi, fabrikalar kurulması, konut sitelerinin inşası ve benzeri faaliyetler gibi insanlığın yarar ve faydasına olacak birçok öğeyi içerir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de Peygamberi Salih –aleyhisselâm- 'indilinden şöyle buyurur:

"O sizi yerden (topraktan) yarattı Ve orayı sizinle mamûr kıldı." (Hûd, 61)

Ayet-i kerimede geçen "isti'mâr" ya da imar emri, sanki insanoğlunun dünyada yaratılıp çoğaltılmasının amaçlarından biri gibi konmaktadır.

Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-, terk edilmiş, faydalanılmayan veya Kur'an-ı Kerim'in **"Allah'ın ölümünden sonra dirilttiği"** olarak tanımladığı arazileri işleyenleri, bu arazilerin mâlikleri olmakla ödüllendirmiştir.

İmam Tirmizî, Ebu Davud, Nesâî ve diğerleri Saîd bin Zeyd'den –Allah ondan râzı olsun- şu hadisi naklettiler:

"Kim ki ölü bir toprağı diriltirse, o toprak kendisinindir."

İmam Buharî'nin Âişe'den –Allah ondan râzı olsun- yaptığı rivayette ise şöyle buyurulmaktadır:

"Her kim bir kimseye ait olmayan bir araziye imar ederse, ona sahip olmaya daha layıktır." Hazret-i Ömer (ra) da konuyu böyle anlamış ve insanların toprakları ekip dikmeksizin bloke etmelerini yasaklamıştır. Örneğin Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-'in el-Akik arazisini verdiği Bilal Bin Rabah'a şöyle dediği bilinmektedir: "Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-sana bu toprağı, insanların istifadesine mani olman için vermedi. Onu işleyip üretmen için verdi. İşleyebildiğin kadarını al, artanı hazineye geri ver."

Kur'an ve Sünnette, kaynakların korunması ve boşa harcanmaması yönünde birçok emir bulunmaktadır. Konuyla ilgili ayet-i kerimelerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

"Yeryüzünü ıslah olmuşken ifsat etmeyin." (A'raf, 56, 85)

"Yeryüzünde fesat çıkarmayın." (Bakara, 60; A'raf, 74)

"Allah, fesat çıkarana sevmez.." (Mâide, 64)

"Allah, fesadı sevmez." (Bakara, 205)

Bunlarla benzer anlamda bir çok ayet mevcuttur. Yeryüzünde fesat çıkarmak, tahribatta bulunmak, kirletmek, telef etmek gibi maddi şekilde olabileceği gibi ahlaki yozlaşma, kötülükleri yayma şekillerinde manevî de olabilir. Kaynak ve servetlerin korunmasına yönelik Peygamber Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in de emirleri vardır.

Kur'an-ı Kerim ve Sünnet-i Nebevî'nin hayvan varlığının korunmasıyla ilgili emirlerine baktığımızda bu emirlerin çeşitli özendirme/korkutma (tergîb/terhîb) üsluplarıyla geldiğini görürüz.

Yüce Allah En'am sûresinde şöyle buyurur:

"Onlar saçma düşüncelerine göre dediler ki: "Bu (tanrılar için ayrılan) hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır. Birtakım hayvanlar da vardır ki, (Allah böyle emrediyor diye) O'na iftira ederek üzerlerine Allah'ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır." (En'am, 138)

Görüldüğü üzere, ayet-i kerimede hayvan varlığından faydalanmanın engellenmesi ve kullanımının yasaklanması fiillerine yönelik ağır tehditlerde bulunmaktadır.

İmam Nesâî ve Ahmed, Şerîd es-Sekafî'den şunu naklederler:

"Kim bir serçeyi gereksizce öldürürse, o serçe kıyâmet günü Allah'ın huzuruna çıkar ve: Filanca beni boş yere öldürdü. Beni her hangi bir fayda sağlamak için öldürmedi, diye şikâyetçi olur."

İmam Buhari ve Müslim Ebu Hüreyre'den –Allah ondan râzı olsun- şu hadisi naklederler:

"Hastalıklı hayvan, sağlam siiriye katılmasın."

Bu hadis-i şerifte hastalıklı hayvanların sağlıklı hayvanlara karıştırılmaması yönünde açık bir emir mevcuttur.

İmam Müslim, Ebu Hüreyre'den –Allah ondan râzı olsun- şöyle nakleder:

"Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-bir adama konuk olmuştu. Adam. Bir koyun keserek ikramda bulunmak isteyince Allah Resulü -sallallahu aleyhi ve sellem-şöyle buyurdu: *Sakın süt vereni kesme.*"

Burada da süt veren koyunun kesilmemesini isteyerek halkın yararı bulunan bir kaynağın kurutulmaması yönünde bir tavsiyede bulunmuştur.

Yine İmam Buhari ve Müslim şunu rivayet ettiler:

"Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-ölü bir koyun görmüştü. Leş hükmünde olduğu için etini yemenin haram olmasına karşın Sahabeye onun derisinden faydalanmalarını emretti."

Bunlar, Peygamber Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in hayvan servetinin korunmasına gösterdiği özeni açıklayan hadislerdi.

Ağaç ve bitki varlığının korunmasından söz ettiğimizde, karşımıza İmam Ebu Davud tarafından rivayet edilip Elbânî tarafından sahih olarak değerlendirilen şu hadis-i şerif çıkar: Abdullah bin Habeşî –Allah ondan râzı olsun- Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-'den şöyle nakleder:

"Kim bir yaş fidanı keserse Allah onu baş aşağı cehenneme atar."

Görüldüğü üzere bu hadis, ağaçları boş yere kesenlere yönelik şiddetli bir tehdittir.

Ağaç kesmenin mümkün olduğu zorunlu hallerden birisi de savaştır. Örneğin Beni Nadir savaşında Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-, müşriklerin arkasına saklandıkları ağaçların kesilmesini emretmişti. Sanki birileri İslam Peygamberi'nin söylediğinin aksini yaptığını dile getirmiş gibi, çok geçmeden şu ayet-i kerime indirildi:

"Hurma ağaçlarından, herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir." (Haşr, 5)

Bir düşünün sevgili okurlar, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem-'in çevre duyarlılığı o kadar iyi biliniyordu ki Allahu Teala O'na salat ve selam etsinâş zorunluluğu sonucu ağaçları kestirmesine düşmanları dahi şaşıyordu!

Peygamber Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in su kaynaklarını korumaya yönelik duyarlılığından bahsettiğimizde, O'nun suya idrar ve büyük abdest bozmayı yasakladığını görürüz. Yaşadığı çağdaki en ağır kirlilik bu idi. Bu yasağı, diğer kirlilik sebeplerine uygulamak mümkündür.

İmam Ebu Davud, İbni Mâce ve diğerleri –Elbânî'nin sahih olarak nitelediği- şu hadisi naklederler:

Muaz bin Cebel –Allah ondan râzı olsun-, Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

"Laneti gerektiren şu üç şeyden sakının; İnsanların su yollarına, gelip geçtikleri yol ortasına ve gölgelendikleri yerlere büyük abdest bozmak."

Yine İmam Ebu Davud, İbni Mâce ve diğerleri –Elbânî'nin sahih olarak nitelediği- şu hadisi naklederler:

Ebu Hüreyre –Allah ondan râzı olsun-, Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

"Sakın sizden biri durgun suya işemesin ve cünüplükten arınmak için ondan boy abdesti almasın."

Bu anlamda bin çok hadis-i şerif nakledilmiştir.

İmam Ebu Davud –Elbânî'nin sahih olarak nitelediği- bir hadis-i şerifte Abdullah bin Muğaffel'in şöyle dediğini nakleder:

" Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-'i şöyle buyururken dinledim:

"Ümmetinden bir topluluk abdestte ve duada sınırı aşacaktır."

Hadis-i şerifte, abdest alırken kullanılan su miktarında israfa kaçmanın yasaklığına dair açık bir yasak mevcuttur. İmam Ebu Davud da böyle anladığından bu hadisi, "Su kullanımında İsrâf Bâbı" başlığı altında rivayet etmiştir.

Kur'an-ı Kerim de, karada ve denizde fesat çıkarma filini, insanın sorumluluğu ve onun ettiklerinin neticesi olarak haber vermekte ve insanoğlunu bundan vazgeçmeye, fesada yol açan eylemleri bırakmaya çağırmaktadır. Yüce Allah bu mânâda şöyle buyurmaktadır: **"İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu, ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler."** (Rûm, 41)

Çevreyle ilgilenenlerin genel olarak bilmeleri gereken, Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-'in ekolojik dengenin korunmasına yönelik bir çok emri olduğudur.

Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem- her hangi bir hayvan türünün topluca öldürülmesini yasaklamış ve Allah Teâlâ'nın her canlıyı bir hikmet gereği yarattığını, topluca yok etmenin ekolojik yapıda dengesizliğe yol açabileceğini bildirmiştir. Söz konusu hayvan türü, insanların pek sevmediği karınca veya Arapların hoşlanmadığı köpekler olabilir.

İmam Ebu Davud, Tirmizi, Nesâî ve diğerleri Âişe'den –Allah ondan râzı olsun- şunu rivayet ettiler:

"Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Eğer köpekler, ümmetlerden bir ümmet olmasaydı hepsinin öldürülmesini emrederdim. Siz siyah vahşi olanları öldürün."

İmam Buhari, Ebu Hüreyre'den –Allah ondan râzı olsun- şunu rivayet etmiştir:

"Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-'i şöyle buyururken işittim:

"Peygamberlerden birini bir karınca ısırması. O da bütün karınca yuvasının yakılmasını emretti. Bunun üzerine Allah Teâlâ o Peygambere şöyle vahyetti: Bir tek karınca seni ısırdığı için ümmetlerden Allah'ı tesbih eden bir ümmetin hepsini mi helak ettin?"

Başka bir rivayette: "Bir karınca yetmez miydi?"

Bu hadis-i şeriften anlaşılan şudur: O peygamber, kendisine ısırılan karıncayı öldürmekle yetinseydi kınanmayacaktı. Fakat o,

kapıldığı öfke ile karıncaların tümünü öldürmeye kalkmış ve bu sebeple Yüce Allah'ın azarına muhatap olmuştur.

Âlimlerden bazıları şu hadiseyi de bu bağlamda delil göstermişlerdir: Yüce Allah, Nuh –aleyhisselâm-'a gemiye binmesini emrettiğinde diğer canlıları unutmamasına izin vermemiş, bilakis onları da erkek-dişi çiftler hâlinde gemiye yüklemesini emretmiştir. Hazret-i Nûh'a yönelik ilahî direktiflerden birini şu ayet-i kerimede görmekteyiz:

"Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: Gözlerimizin önünde ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca her türden eşler halinde iki tane ve bir de, içlerinden, daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aileni gemiye al." (Müminun, 27)

Buraya kadar anlattıklarımızdan çıkan sonuç, çevreye saygının Nebevî açıdan üç temel amaca dayanmakta olduğudur:

Birinci amaç: Menfaat yani yarar amacıdır. İslamiyet insanları, çevreyi oluşturan unsurlardan yararlanmaya ve bunlardan elde edilen yararın sürekliliğinin korunmasını teşvik eder.

Bunun en güzel kanıtı, İmam Nesâî ve Ahmed'in, Şerîd es-Sekafî'den naklettikleri şu hadis-i şeriftir:

"Kim bir serçeyi gereksizce öldürürse, o serçe kıyâmet günü Allah'ın huzuruna çıkar ve: Filanca beni boş yere öldürdü. Beni her hangi bir fayda sağlamak için öldürmedi, diye şikayetçi olur."

İkinci amaç: Estetik faktörüdür. İmam Müslim ve diğerleri Abdullah bin Mesud'dan –Allah ondan râzı olsun- şunu rivayet etmişlerdir:

Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem- buyurdu ki:

"Allah güzeldir, güzelliği/estetigi sever."

Kur'an-ı Kerimin birçok ayetti de bunu açıklayıp desteklemektedir. Yüce Allah Kitab'ın bir çok ayetinde bitkileri şöyle nitelemektedir: "**Göz alıcı bahçeler**", bitki çiftlerini de "**Göz alıcı çift**" olarak vasfetmektedir.

Yüce Allah, bitkilerin meyvelerini sadece yemeyi değil, onları seyretmeyi de emretmektedir:

"Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın!" (En'am, 99)

Üçüncü amaç: Mutlak ahlakî amaçtır. Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem- bize, çevrede bulunan canlıların aynen bizim gibi Allah'ı tesbih ettiğini öğretmiştir. İşte bu sebeple onların da korunması gereken hakları olmakta, makul gayeler dışında öldürülmemeleri gerekmektedir. Bu husus, Efendimiz -sallallahu aleyhi ve sellem-'in şu hadis-i şerifinden daha iyi anlaşılmaktadır:

İmam Buhari, Ebu Hüreyre'den –Allah ondan râzı olsun- rivayet etmiştir:

Allah Rasûlü -sallallahu aleyhi ve sellem-'i şöyle buyururken işittim:

"Peygamberlerden birini bir karınca ısırması. O da bütün karınca yuvasının yakılmasını emretti. Bunun üzerine Allah Teâlâ o Peygambere şöyle vahyetti: Bir tek karınca seni ısırdığı için ümmetlerden Allah'ı tesbih eden bir ümmetin hepsini mi yaktın?"

Bu tema, Kur'an-ı Kerim'de de mevcuttur. Şu ilahî buyruklarda olduğu gibi: **"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır."** (En'am, 38),

"Görmez misin ki, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor; birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur." (Hac, 18)

Bu güzel ayetler ve diğerleri insanı çevrenin öğelerinden biri olarak görmekte ve diğer öğelerini koruyup kollaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Yüce Allah başka bir çok ayet-i kerimede de çevreyi oluşturan güneş, ay, hayvanlar vb. öğeleri insanın hizmet ve emrine verdiğini bildirmektedir. Bu da insana, nimetinden ötürü Yüce Allah'a şükürün bir ifadesi olarak söz konusu çevre öğelerini korumayı ve onlara saygılı olmayı onlara farz kılmaktadır.